

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 14, Issue 3, No.54, Autumn 2024, pp. 59- 86

Received: 09/10/2023

Accepted: 02/06/2024

Key Drivers Affecting the Future of Power Relations in Tehran Metropolis with a Scenario-Writing Approach

Afshin Mottaghi ¹ *, Arash Ghorbani Sepehr ², Joseph Saloukadz ³

1- Associate professor in Political Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran
a.mottaghi@khu.ac.ir

2- Postdoctoral researcher in Political Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran
arash.sepehr91@yahoo.com

3- Ph.D., Faculty of Social Sciences, Ivan Javakhshli University, Tbilisi, Georgia
joseph.salukvadze@tsu.ge

Abstract

As the center of developments on local, regional, national, and global scales, and the site of influential actors, Tehran's metropolitan area has long been a stage for political power dynamics. Additionally, the presence of geopolitical drivers has further elevated its position in power relations. The central question of this research was this: What are the drivers and future scenarios of power relations in Tehran Metropolis? This was an applied research study with an exploratory nature. To answer the research question, indicators were extracted through a multi-stage interview process involving 30 elite experts and an elite panel. The Delphi method was also used to screen the propellants. The data were analyzed using the MicMac and Scenario Wizard software. The research results revealed 45 possible situations across 7 scenarios with strong and likely compatibilities. Based on the scenario table of geopolitical drivers affecting the future of power relations in Tehran Metropolis, 33.33% were in a favorable situation, 41.6% were in a semi-favorable situation, and 25% were in a static situation. The 1st and 2nd scenario boards were the most prominent in terms of position.

Keywords: Tehran Metropolis, Urban Geopolitics, Power Relations, Scenario Writing, Future Studies.

---

*Corresponding Author

Mottaghi, A., Ghorbani Sepehr, A., & Salukvadze, J. (2024). Key drivers affecting the future of power relations in Tehran metropolis with a scenario writing approach. *Spatial Planning*, 14 (3), 59 - 86 .

2476-3357 © The Author(s).

Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/sppl.2024.139415.1753

Introduction

As the preeminent metropolis of Iran, Tehran is home to a multitude of influential actors, who play a significant role in its power dynamics. The more access these actors have to geopolitical drivers, the greater their influences will be across local, regional, national, and global scales. Consequently, understanding the geopolitical drivers shaping Tehran Metropolis is of utmost importance. Gaining insight into these drivers can significantly aid scholars of urban geopolitics in developing a more accurate and realistic vision of the future power relations between the various actors within Tehran's metropolitan area. The geopolitical importance of Tehran is only set to grow as power relations in the city increasingly transcend local boundaries. Therefore, a more thorough and pragmatic understanding of the goals and motivations of the key actors can lead to the formulation of more precise and actionable strategies. Given this context, the central question guiding the present research was this: What are the drivers and future scenarios of power relations in Tehran Metropolis?

Materials & Methods

This research employed a mixed quantitative-qualitative approach. To address the central research question, relevant indicators were extracted through a multi-stage interview process involving 30 elite experts and an elite panel and then refined using structural analysis. Based on these indicators, the future scenarios were developed. The Delphi method and an elite panel were utilized to screen and refine these indicators. Structural analysis of the research question was conducted using the MICMAC software and Scenario Wizard, employing the Cross-Impact Balance (CIB) method. The resulting futures presented were exploratory in nature. This exploratory research aimed to investigate the various interactions between forces and components, revealing a multitude of alternative future possibilities. This approach allowed for a comprehensive understanding of the complex power dynamics and geopolitical drivers shaping the future of Tehran Metropolis.

Research Findings

The scenario analysis revealed 45 possible situations across 7 scenarios with strong and probable compatibilities. Based on the scenario table, 33.33, 41.6, and 25% of the situations were in favorable, semi-favorable, and static conditions, respectively.

The key findings indicated that Tehran Metropolis would maintain a central and focal position, with the status quo unlikely to change in terms of its role as the capital and economic center of the country. This was due to its ease of access to production and consumption markets, as well as its ability to attract greater investment and private sector engagement compared to other cities. Furthermore, Tehran's central and pivotal position was reflected in its political and administrative centrality, with the city continuing to host the headquarters of all government organizations and institutions. This was likely to impede the implementation of spatial justice initiatives that would allow other cities to benefit from the presence of these central institutions. The combination of economic, political, and administrative advantages had contributed to Tehran's large population and increased demand for services and facilities. This, in turn, was expected to heighten the city's influence in future electoral processes, with the outcome of many national elections potentially hinging on the voting patterns in Tehran. Additionally, the concentration of financial and economic activities in Tehran was expected to result in faster business and administrative processes compared to other cities, further strengthening the city's appeal for investors and property owners. However, to enhance Tehran's position in the realm of sports geopolitics, such as hosting major Asian and global sporting events, the city would need to focus on developing its sports tourism infrastructure and attracting relevant investments over the next decade. This could generate substantial economic benefits and employment opportunities for the metropolis.

Discussion of Results & Conclusion

The scenario analysis revealed that the power dynamics within Tehran Metropolis were shaped by the city's resources and its central, focal position as the country's capital. The various actors engaged in these power relations leveraged their influences to determine the fate of the city's resources and development. The power dynamics had evolved over time, with some periods seeing the actors successfully promote the metropolis's advancement, while they had been unable to create the necessary conditions for the city's progress in other eras. To propel Tehran onto the global stage and establish it as a regional global city, the key actors had to devise and implement appropriate strategies that enable the metropolis to actively engage with international currents and trends. The analysis suggested that the path to addressing the problems and challenges faced by Tehran as the political capital lay in leveraging the drivers of the city's geopolitics and urban diplomacy. Pursuing this approach could facilitate the comprehensive development of the metropolis in the future. The findings underscored the need for the key stakeholders, including the government, private sector, and civil society, to collaborate in crafting and executing well-informed strategies that harnessed Tehran's inherent strengths and position to catalyze its transformation into a globally influential metropolis. This would require a nuanced understanding of the complex power dynamics shaping the city's trajectory and the ability to navigate them effectively.

پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر آینده‌ مناسبات قدرت در کلانشهر تهران با رویکرد سناریونویسی^۱

افشین متقی* ، دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

a.mottaghi@khu.ac.ir

آرش قربانی سپهر، پژوهشگر پسادکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

arash.sepehr91@yahoo.com

جوزف سالوکوآدز، استاد دانشگاه ایوان جاوخسلی، دانشکده علوم اجتماعی، تفلیس، گرجستان

joseph.salukvadze@tsu.ge

چکیده

کلانشهر تهران به‌عنوان کانون تحولات در مقیاس محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی و وجود بازیگران بسیار اثرگذار در آن همواره صحنه قدرت سیاسی بوده است. همچنین، وجود پیشران‌های ژئوپلیتیکی بر جایگاه آن در مناسبات قدرت بیش از پیش افزوده است. مسئله پژوهش حاضر این است که پیشران‌ها و سناریوهای آینده مناسبات قدرت در کلانشهر تهران چگونه است؟ این پژوهش از نوع هدف، جزء پژوهش‌های کاربردی و ماهیت آن اکتشافی است. در این مطالعه برای پاسخ‌دهی به پرسش پژوهش، شاخص‌های آن به کمک مصاحبه چندمرحله‌ای با ۳۰ نفر از نخبگان و صاحب‌نظران و پانل نخبگانی استخراج و برای غربال‌سازی پیشران‌ها از روش دلفی بهره گرفته شده است. داده‌های پژوهش حاضر با بهره‌گیری از نرم‌افزار (MicMac) و (Scenario Wizard) بررسی شده است. نتایج پژوهش در ماتریس سناریو نشان می‌دهد که داده‌ها از ۴۵ وضعیت احتمالی مربوط به ۷ سناریو با سازگاری قوی و محتمل تشکیل شده است. برپایه تابلوی سناریو پیشران‌های ژئوپلیتیکی تأثیرگذار بر آینده مناسبات قدرت در کلانشهر تهران، ۳۳/۳۳ درصد در وضعیت مطلوب، ۴۱/۶ درصد در وضعیت نیمه مطلوب و ۲۵ درصد در وضعیت ایستا قرار داشته است که در این بین وضعیت نیمه مطلوب و سپس وضعیت مطلوب از نظر جایگاه در رتبه اول و دوم تابلو سناریو قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: کلانشهر تهران، ژئوپلیتیک شهری، مناسبات قدرت، سناریونویسی، آینده‌پژوهی.

۱. این مقاله از رساله دکتری با عنوان «تحلیل اهداف بازیگران بر آینده مناسبات قدرت در کلانشهرها (نمونه: کلانشهر تهران)» در دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم جغرافیایی، گروه جغرافیای سیاسی، به راهنمایی دکتر افشین متقی استخراج شده است.

*نویسنده مسؤول

متقی، افشین، قربانی سپهر، آرش، سالوکوآدز، جوزف. (۱۴۰۳). پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر آینده مناسبات قدرت در کلانشهر تهران با رویکرد سناریونویسی. *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۴ (۳)، ۸۶-۵۹.

مقدمه

قرن بیست و یکم قرن شهری خوانده شده است (Keivani, 2010, P. 5). مراکز شهری در سطح جهان در حال گسترش است. ما در دو دهه آینده با پیش‌بینی رونق جمعیت شهری روبه‌رو هستیم (Acuto, 2020, P. 317). در حال حاضر بیش از ۴ میلیارد نفر در سراسر جهان (Baker et al., 2020, P. 1)، یعنی بیش از نیمی از جمعیت جهانی در شهرها زندگی می‌کنند و انتظار می‌رود این سهم تا سال 2050 به ۷۰ درصد برسد (OECD, 2020, P. 3). چنین افزایش چشمگیری در جمعیت شهری چالش‌های پایداری به‌ویژه چالش‌های تغییرات آب‌وهوایی را برجسته می‌کند. در این میان، شهرها برای کاهش مؤثر انتشار گازهای گلخانه‌ای باید بر بخش ساختمان که ۴۰ درصد از مصرف نهایی انرژی را نشان می‌دهد، متمرکز شوند. این تغییرات جهانی بر شهرها تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین برنامه‌ریزی شهری نیز تأثیر خواهد پذیرفت (Cajot et al., 2015, P. 3366). شهرها به‌دلیل اینکه بیشتر ساکنان جهان را در خود جای داده‌اند و مرکز رشد اقتصادی و نوآوری هستند، به مکان‌های مهمی برای زیست تبدیل شده‌اند. با وجود این، تمرکز بالای افراد و فعالیت‌ها در شهرهاست که آنها را در معرض عوامل استرس‌زای مختلف مانند بلایای طبیعی و مصنوعی قرار می‌دهد (Sharifi & Khavarian-Garmsir, 2020, P. 2). همچنین، شهرها مکان‌هایی هستند که مشکلاتی مانند بیکاری، نابرابری اجتماعی، محرومیت اجتماعی، فقر گروه‌های خاص جمعیت، کمبود مسکن مناسب و مشکلات زیست محیطی را دارند (European Union, 2011, P. 1). بنابراین می‌توان بیان کرد که مشکلات به‌ویژه در مناطق شهری بسیار زیاد است؛ با این حال توسعه اقتصادی در دهه‌های گذشته منجر به گسترش سریع فضایی مناطق شهری شده است (Tosics, 2011, P. 3). امروزه اصلی‌ترین مشکلی که جوامع با آن روبه‌رو هستند، مشکل ناشی از توسعه شهرهاست (Sarabi & Shaghghi, 2012, P. 1121).

از این رو، مناطق شهری به موتورهایی برای رشد اقتصادی و مراکز تنوع و تغییر تبدیل شده است. شهرها به‌عنوان مراکز ارتباطی و حمل‌ونقل جهانی، کانون‌های اصلی مهاجرت داخلی، بین‌المللی، حمل‌ونقل، ارتباطات و فعالیت‌های اقتصادی هستند (CCPCJ, 2007, P. 6). در زمان فعلی جهانی شدن و شهرنشینی چالش‌های عظیمی و فرصت‌هایی را برای کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به همراه داشته است (Buehler, 2003, P. 13). از این رو، یکی از موضوعات برجسته پژوهش در زمینه مطالعات شهری تحولات مربوط به تغییرات اجتماعی و فضایی است (Grabkowska, 2018, P. 122). شهرها در یک نظام شبکه‌ای اگرچه به‌عنوان کانون‌های بی‌بدیل و در عین حال، ناهمگون جمعیت، ثروت، قدرت و خلاقیت‌های شگفت‌آور بشری هستند، به همان اندازه نیز به قطب فزاینده رقابت، خشونت‌های سیاسی، نظامی و شبه‌نظامی، درگیری‌های قومی و زبانی، ناامنی، اعتصاب و هدف‌های تخریب‌گرانه توریستی تبدیل می‌شوند (Graham, 2004, P. 930).

بر این بنیاد، طرز رفتار و شیوه عمل کنشگران مختلف برای کسب قدرت، قدرت‌رانی و تأثیرپذیری از قدرت با یکدیگر و در جوامع مختلف متفاوت است. این تفاوت به‌طور کلی، بستگی به عوامل مختلفی از جمله فرهنگ جامعه، میزان سازمان‌یافتگی نیروها، شیوه قدرت‌رانی سیاسی، ویژگی و ماهیت نیروها، شیوه توزیع قدرت و منابع آن و عملکرد دیگر نیروهای اجتماعی دارد (Pacione, 2002, P. 366). فضاهای کلانشهری تصویری کامل از پیچیدگی‌های

فضایی و قدرت را به نمایش می‌گذارند که باید بتوان از طرفی، این پیچیدگی‌ها را شناخت و درک کرد تا بتوان به فهم شایسته‌ای از نوع مناسبات قدرت در آن رسید و از طرف دیگر، بتوان مبتنی بر آن راهبردهای متناسب‌تری را برای اداره کلانشهرها درپیش گرفت.

امروزه کلانشهر تهران به‌عنوان اولین کلانشهر ایران بازیگران بسیاری دارد که این بازیگران در جریان قدرت در این کلانشهر اهمیت و جایگاه بالایی دارند؛ از این رو هرچه این بازیگران به پیشران‌های ژئوپلیتیکی بیشتری دسترسی یابند به بازیگری بیشتری در مقیاس‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی می‌پردازند که در این بین شناخت پیشران‌های ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران بسیار مهم است؛ زیرا شناخت این پیشران‌ها تا حد چشمگیری کمک می‌کند تا اندیشمندانی که به کلانشهر تهران از منظر ژئوپلیتیک شهری می‌پردازند، نگرش آینده‌نگارانه پذیرفتنی و واقع‌نگرانه‌ای نسبت به مناسبات قدرت میان بازیگران در کلانشهر تهران داشته باشند؛ بنابراین به هر میزان مناسبات قدرت در کلانشهر تهران مقیاس‌های بیشتری داشته باشد، اهمیت ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران در آینده این مناسبات جایگاه ویژه‌تری نیز خواهد داشت. همچنین، هرچه شناخت و درک واقع‌بینانه‌تری از سوی ژئوپلیتیسین‌ها در زمینه هدف‌های بازیگران صورت گیرد، استراتژی‌های پیشنهادی دقیق‌تر و عملیاتی‌تر خواهد بود. برپایه مطالب بیان‌شده مسئله پژوهش حاضر این است که پیشران‌ها و سناریوهای آینده مناسبات قدرت در کلانشهر تهران چگونه است؟

مبانی نظری پژوهش

در دهه‌های گذشته شهرها به‌تدریج مورد توجه قرار گرفته‌اند (Fattibene et al., 2023, P. 1). در فرآیند جهانی‌شدن در برخی شهرها نقش‌های جدیدی ظهور کرده و گاهی نقش‌های گذشته در مقیاس جهانی ارتقا یافته است. خصیصه اصلی این تحولات توسعه فعالیت‌های بخش خدمات و جهانی‌شدن مقیاس تأثیرگذاری این عملکردهاست. بخش مهمی از تحولات نقش شهرها نتیجه انتظارات فرآیندهای اقتصاد جهانی از شهرهاست. در دوره جهانی‌شدن شبکه‌های جهانی تولید، سرمایه، تجارت و مهاجرت نیازمند نقاطی گره‌ای هستند؛ زیرا زیرساخت‌ها، اطلاعات و منابع مالی را برای فعالیت این شبکه‌ها فراهم آوردند (Breitung & Gunter, 2006, P. 85). از این رو، ظرفیت‌های موجود در شهرها موجب توجه عوامل جهانی‌شدن به شهرها شد و به‌دنبال آن شهرهای معاصر به‌عنوان گره‌های سازمان‌یافته سرمایه‌داری جهانی، مفصل‌های جریان‌های کالا در سطح منطقه‌ای، ملی و جهانی و نقاط پایه‌ای در فضای انباشت سرمایه جهانی عمل کردند (Friedman, 1995, P. 25). باوجود اهمیت تاریخی شهرها در جوامع ملی برخی از شهرها که پیوند بیشتری با جهانی‌شدن دارند، به مرکزیت در سطح جهانی دست یافته‌اند. از نظر ساسن آنها فراتر از نقش تاریخی به‌عنوان مراکز تجارت و بانکداری بین‌المللی، اکنون به چهار روش جدید نیز مرکزیت یافته‌اند. اول، به‌عنوان نقاط فرماندهی بسیار متمرکز در سازمان اقتصاد جهانی (Global economy)؛ دوم، به‌عنوان مکان‌های استقرار شرکت‌های مالی (Financial companies) و خدمات تخصصی و جایگزین صنایع کارخانه‌ای؛ سوم، به‌عنوان مکان‌های تولید نوآوری‌ها در زمینه صنایع جدید؛ چهارم، به‌عنوان بازارهایی برای عرضه تولیدها و

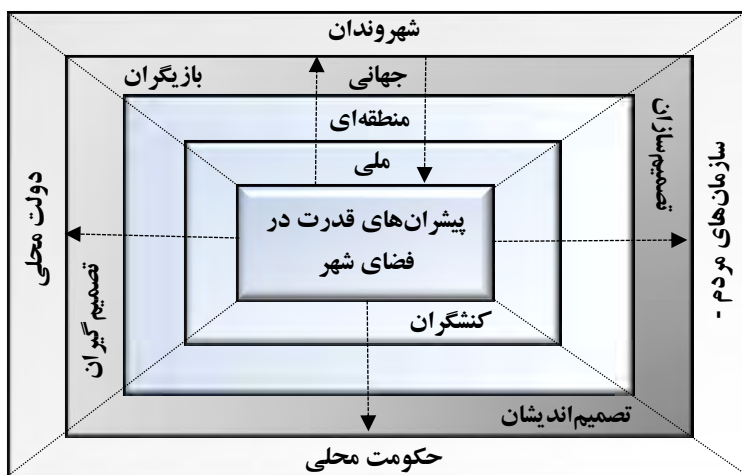
نوآوری‌ها (Sassen, 2001, P. 3-4). پیوند شهرها با جهانی شدن (Globalization) علاوه بر کارکرد صرف درزمینه مبادله کالا و خدمات در منطقه پیرامونی خود که الگویی تاریخی است، مکان‌هایی مفصل هستند که مردم و تولیدهای آنها را با سراسر جهان پیوند می‌دهند و سپس با آنها، کالاها و خدمات جهانی را به بازارهایشان می‌رسانند و بدین ترتیب، با مصرف آنها ارزش‌های مازاد تولید می‌شود (Clark, 1996, P. 9). در نتیجه، تغییر نقش شهرها از شیوه ابتدایی به مدرن و پسامدرن منجر شد تا اهمیت و جایگاه شهرها به‌عنوان بازیگران غیردولتی (Non-state actors) در جریان‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی بیشتر شود.

امروزه بشریت در عصری نارسا و آشفته زندگی می‌کند. عصری که در آن فضاها با جریان‌های فراگیر جهانی درآمیخته و سرعت، تراکم و فناوری اطلاعات تار و پود آن را تشکیل داده است و شرایط پست‌مدرنیته نزدیک است تا نقشه‌های ذهنی از تصورات مرسوم ژئوپلیتیکی ما را درهم بریزد و مفهومی جدید از ژئوپلیتیک را به ارمغان بیاورد (Tuathail et al., 2003, P. 16). ماهیت سیال دانش ژئوپلیتیک به‌عنوان دانش تحلیل روابط قدرت و نیز گسترش مناسبات قدرت و رقابت در درون و میان شهرها شالوده و اساس شکل‌گیری دانشی جدید در نظام آکادمیک غرب را با عنوان «ژئوپلیتیک شهری» فراهم آورد. سال 2003 را می‌توان سرآغاز و نقطه عطف ژئوپلیتیک شهری در جهان قلمداد کرد تا پیش از این سال مفهوم ژئوپلیتیک و مفاهیم وابسته به آن همچون قدرت، رقابت، سیاست و فضا مقیاسی بین‌المللی داشت. مبدع اصطلاح ژئوپلیتیک شهری در ادبیات سیاسی و ژئوپلیتیکی غرب «Stephen Graham» است. او با تألیف کتاب معروف خود به نام شهرها، جنگ و تروریسم، به‌سوی یک ژئوپلیتیک شهری در سال 2003 برای نخستین بار شهر و محله‌های شهری را در مرکز مطالعات ژئوپلیتیکی قرار داد (Ingram & Dodds, 2009, P. 267). پس از اینکه Graham طرح ایده ژئوپلیتیک شهری را مطرح کرد در همان سال کنفرانس بین‌المللی ژئوپلیتیک شهری با همکاری دانشگاه‌های «عمرنگو» از کشور گابن، دانشگاه «اتاوا» از کشور کانادا به میزبانی فرانسه در اتحادیه اروپا برگزار شد. محورهای راهبردی این کنفرانس موضوعاتی چون خطرهای زندگی شهری، سازمان‌دادن مناطق شهری، کنترل فضاها قابل سکونت، کشمکش‌ها و آشوب‌های شهری، رقابت‌های سیاسی در شهر و ... بود؛ بنابراین ابداع کننده اصطلاح «ژئوپلیتیک شهری» در ادبیات سیاسی و ژئوپلیتیک غرب نیز «Stephen Graham» است. وی با تألیف کتاب شهرها، جنگ و تروریسم به‌سوی یک ژئوپلیتیک شهری در سال 2003 برای نخستین بار شهر و محله‌های شهری را در مرکز مطالعات ژئوپلیتیکی قرار داد (Ingram & Dodds, 2009, P. 267). کپلی در کتاب خود در تعریف از ژئوپلیتیک شهری بیان می‌کند که ژئوپلیتیک شهری در زمان هرج و مرج نحوه ورود ما را به مباحث شهری به‌خصوص درزمینه «سطح جمعیت جهانی، شهرنشینی و مهاجرت‌های بین‌المللی» مشخص می‌کند (Copley, 2012, P. 1). ساسن در کتاب اخیر خود از مبحث ظهور ژئوپلیتیک شهری سخن به میان آورد. در تعریف ژئوپلیتیک شهری آن را اینگونه بیان می‌کند که یک شبکه پیچیده از بازیگران نوظهور در شهرها که قابلیت‌های چندگانه دارند و به‌تازگی ظاهر شده‌اند؛ از این رو آن شهرها را شهرهای جهانی معرفی می‌کند که با کشورهای ملی در فضای ژئوپلیتیک رقابت می‌کنند. او شکل گرفتن رقابت بین شهرها با سایر کشورهای ملی را که در طی سه دهه گذشته شاهد آن بوده‌ایم ورود به عرصه ژئوپلیتیک شهری و اهمیت یافتن جایگاه شهرها می‌داند (Sassen, 2012, P. 1).

به‌طور سنتی، شهر به‌عنوان یک عرصه‌ی سیاسی شناخته شده است (McGuirk, 2012, P. 3). موضوع سیاسی شهر از پیوستن سیاست‌های شهری که دربرگیرنده‌ی سیاست عمومی، نظریه‌های سیاسی و اقتصادی است، شکل می‌گیرد. این موضوع یک رویکرد توضیحی درباره‌ی رفتار بازیگران درگیر در فرآیندهای شهری است که شامل خط مشی‌ها و سیاست‌های شهری می‌شود (Auerbach, 2012, P. 1). بنابراین شهرها نقش مهمی در سیاست و اقتصاد جهانی و بازسازی مدیریت جهانی دارند و می‌توانند به‌عنوان بازیگران کلیدی در چارچوب سیاست‌های تمرکززدایی و اقدام‌های تعامل‌گرانه‌ی شهر به‌شهر زمینه‌های افزایش تعامل را در حوزه‌های فناوری اطلاعات، اقتصاد، اجتماع و فرهنگ در عصر جهانی شدن فراهم کنند (Acuto, 2020, P. 20). بر این پایه هرچه در یک شهر منابع قدرت بیشتر باشد، بیشتر سیاسی می‌شود و نیاز به درک پویایی‌های قدرت در آن نیز افزایش می‌یابد (Lussier & Achua, 2010, P. 114).

قدرت در شهر برای برآیند تعاملات و برساخته‌ی روابط قدرت کنشگران در شهر و مجموعه‌ی قانونمندی‌ها و دانش حاکم بر معادلات سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های شهر و مؤثر بر ابعاد هنجاری، بینشی و ذهنی کنشگران شهری در عرصه‌ی فضاها و شهر است. به‌طور کلی، می‌توان گفت با توجه به اینکه کتاب‌ها و مقاله‌های متعدّد در موضوع‌های مختلف شهری از نواحی گرای تا جهانی شدن و نئولیبرالیسم تا معاصر سازی ورود کرده‌اند، به نظر می‌رسد مسئله (موضوع) قدرت شهری مانند سایر موضوع‌های فراگیر معاصر مطالعات شهری خیلی غایب نبوده و به‌خصوص به‌عنوان زیربخش‌های جغرافیای سیاسی، سیاست شهری و سیاست، اقتصاد سیاسی شهری، جامعه‌شناسی سیاسی شهری، انسان‌شناسی شهری آورده شده است؛ بنابراین پیدا کردن مطالبی مبتنی بر قدرت شهری در هر کدام از این بخش‌ها کار بسیار سخت و دشواری است؛ زیرا در هر کدام از این بخش‌ها قسمتی از متن و یا یک فصل کتاب به آن اختصاص داده شده است که نیاز است تمام این موارد بررسی شود تا مطالب قدرت شهری پیدا شود (Parker, 2011, P. 4). به هر روی قدرت شهری یک شهر برآمده از ویژگی‌های خاص آن بوده که برپایه‌ی آنها یک شهر می‌تواند با سایر شهرها رقابت کند. بر این بنیاد در موضوع رقابت‌پذیری شهری، شهرهای مختلف نظیر تهران، استانبول و لندن براساس مؤلفه‌های مختلف رتبه‌بندی شده است و شهری که بیشترین رتبه را بیاورد، قدرتمندترین شهر شناخته می‌شود. همچنین، مطالعه‌ی نظام قدرت شهری می‌تواند براساس منطق موقعیت و پذیرش تکثر و تنوع بهره‌وران، منابع، اولویت‌ها، شیوه‌ها، حوزه‌ها و برآیندها صورت پذیرد. در شهرها جایی که بازی قدرت بین گروه‌های رسمی و غیررسمی برای نفوذ در ماهیت و عملیات نهادهای محلی در جریان است، بیشتر توزیع قدرت نامتوازن است و این بی‌توازن بودن در کلانشهرها و مناطق کلانشهری به‌دلیل تنوع در هدف‌های سازمان‌ها و روابط بین حوزه‌های حکومتی است (نژاد بهرام و جلیلی، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۰).

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۲)

Figure 1: Conceptual model of the research

روش‌شناسی پژوهش و محدوده مطالعه شده

روش پژوهش حاضر کمی-کیفی (آمیخته) است. در این مطالعه در راستای پاسخ‌دهی به پرسش پژوهش، شاخص‌های آن به کمک مصاحبه چندمرحله‌ای با ۳۰ نفر از نخبگان و صاحب‌نظران و پانل نخبگانی استخراج و براساس تحلیل ساختاری پالایش شده است. ترسیم آینده براساس همین شاخص‌ها صورت گرفته است؛ بنابراین برای غربال‌سازی این شاخص‌ها از روش دلفی (Delphi) و پانل نخبگانی بهره گرفته شده است. براساس **جدول ۱** جامعه آماری این پژوهش ۳۰ کارشناس و متخصص خبره در مسئله مورد پژوهش است.

جدول ۱: اطلاعات توصیفی جامعه آماری

Table 1: Descriptive Information of the Statistical population

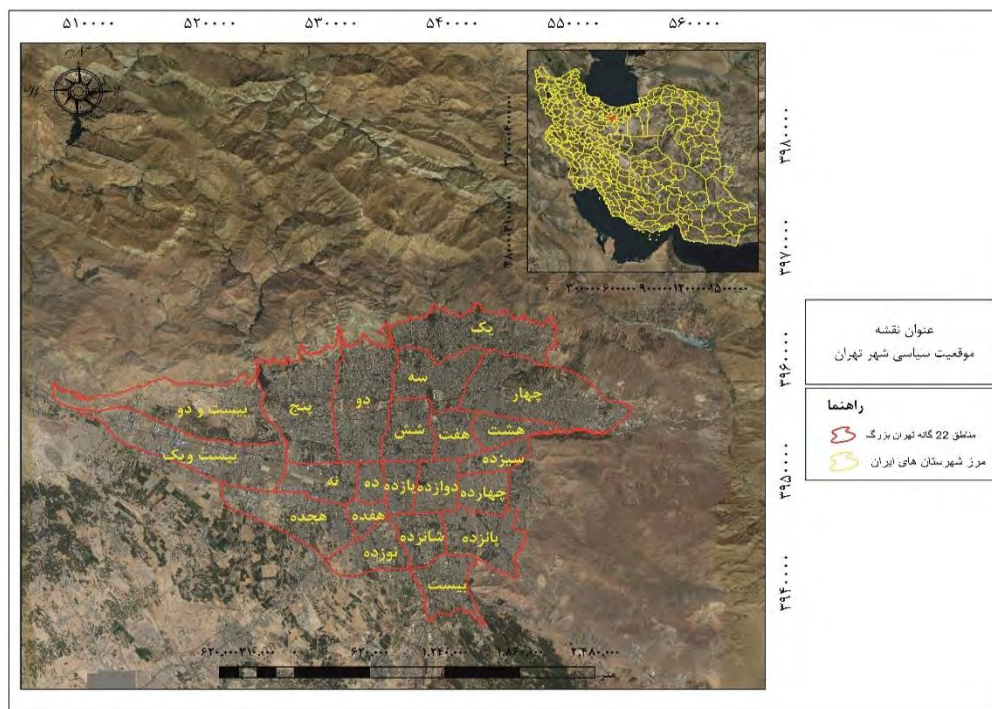
دانشگاه‌ها	تعداد	رشته تحصیلی	تعداد	مدرک تحصیلی	تعداد	جنسیت	تعداد	سن
تهران، خوارزمی، تربیت مدرس، شهید بهشتی	۲۳	جغرافیای سیاسی و برنامه‌ریزی شهری	۲	دانشجوی دکتری	۲۵	مرد	۶	۳۰-۲۰
خوارزمی، تهران	۲	اقتصاد	۲۵	دکتری	۵	زن	۹	۴۰-۳۰
خوارزمی، تهران	۳	جامعه‌شناسی	۳	پسادکتری	-	-	۱۰	۵۰-۴۰
دفاع ملی	۲	مطالعات امنیت ملی	-	-	-	-	۵	۶۰-۵۰

منبع: نگارندگان

تحلیل ساختاری در این پرسش به کمک نرم‌افزار میگ‌مگ (MICMAC) و سناریوویزارد (ScenarioWizard) به روش CIB صورت گرفته است که آینده ارائه شده نیز از نظر نوع‌شناسی، اکتشافی است. در روش اکتشافی، هدف بررسی راه‌های گوناگون تعامل نیروها و مؤلفه‌هاست که آینده‌های بدیل زیادی را آشکار می‌کند.

در این مطالعه شناسایی پیشران‌های ژئوپلیتیکی (کلیدی) کلانشهر تهران با روش دلفی و پانل نخبگانی نیز اتخاذ شده است. محقق در مرحله اول روش دلفی به موضوع مدنظر پژوهش شناخت لازم را کسب و سپس مبتنی بر آن تیم کارشناسان (پیش‌بینی‌کنندگان) را انتخاب کرده است. اعضای این تیم افرادی هستند که در موضوع پژوهش تخصص و شناخت لازم را داشته‌اند. سپس در گام بعد گروهی که قرار است به پرسش‌ها پاسخ دهند، شناسایی و تشکیل می‌شود و سپس پرسشنامه‌ای که طراحی شده است در اختیار تحلیلگران قرار می‌گیرد و پاسخ آن جمع‌آوری و جمع‌بندی می‌شود. گفتنی است ۳۰ نفری که پاسخ سؤال‌ها را داده‌اند، تخصص، تحصیلات و علاقه‌مندی در موضوع پژوهش را داشته‌اند. در نهایت، با شناسایی و استخراج مؤلفه‌های مرتبط و انتخاب اعضای پانل براساس تخصص، مؤلفه‌هایی که امتیاز لازم را نداشتند از پرسشنامه حذف و پرسشنامه نهایی طراحی شد. اطلاعات تخصصی اعضای پانل در شکل ۲ ترسیم شده است.

کلانشهر تهران با ارتفاع متفاوت از شمال به جنوب (۸۰۰ متر اختلاف ارتفاع) در دامنه‌های جنوبی البرز مرکزی گسترده شده است. این کلانشهر کانون تصمیم‌گیری کشور و مرکز تجمع بیشترین امکانات در زمینه اقتصادی، صنعتی، خدماتی، آموزشی، تحقیقاتی، اداری و سیاسی در کشور است. به دلیل این تمرکز بسیار پیچیده و عظیم در درون بزرگ‌ترین کلانشهر کشور، حوزه نفوذ و جایگاه تهران تا حدی گسترش یافته که هرگونه اتخاذ تصمیم و عملکردی را تحت تأثیر خود قرار داده است (متقی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۰۵). در این میان، ویژگی چندنقشی بودن تهران نیز بر اهمیت آن می‌افزاید. نقش‌های سیاسی، اداری، فرهنگی، خدماتی، صنعتی و اقتصادی همه بر اهمیت این شهر افزوده و باعث تأثیرگذاری بیشتر این شهر بر نقاط دیگر شده است (قربانی سپهر و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۳۱۳).

شکل ۲: نقشه محدوده مطالعه شده کلانشهر تهران (منبع: ترسیم از نگارندگان، ۱۴۰۲)

Figure 2: Map of the study area of Tehran metropolis

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

بهبود کیفیت زندگی شهری در تهران متأثر از پیشران‌های مختلفی است که در فضای شهر تهران وجود دارد. این پیشران‌های ژئوپلیتیکی در شهر تهران زمینه شکل‌گیری بازیگران بسیاری شده است که هرکدام از آنها با پیشرانی که در اختیار دارند به نوعی بر فضای شهر تهران اثر می‌گذارند؛ بنابراین نیاز است که بازیگران برای آنکه وارد مناسبات قدرت در فضای شهر تهران به‌عنوان پایتخت کشور شوند، به پیشران‌های ژئوپلیتیکی دسترسی داشته و آن را کسب کرده باشند که در غیر این صورت اگر آن پیشران را نتوانند حفظ کنند، نمی‌توانند وارد رقابت با سایر بازیگران شوند و در این صورت از حلقه قدرت بازیگران ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران خارج می‌شوند.

آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای مؤثر بر وضعیت ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران می‌توان فهمید وضعیت ناپایداری سیستم است. بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده است. به غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند تأثیرگذاری زیادی در سیستم دارند؛ بنابراین سایر متغیرها وضعیت تا حدودی مشابهی نسبت به یکدیگر دارند. بنا بر آنچه که در قسمت‌های پیشین گفته شد، با توجه به وضعیت ناپایداری سیستم ۵ نوع متغیر شامل متغیرهای تعیین‌کننده یا تأثیرگذار، متغیرهای دوجبهی، متغیرهای تنظیمی، متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه، متغیرهای مستقل در این سیستم قابل شناسایی است. در پژوهش حاضر از طریق مصاحبه با نخبگان ۳۱ پیشران ژئوپلیتیکی برای کلانشهر تهران در نظر گرفته شده است.

جدول ۲: میزان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل مستقیم و غیرمستقیم

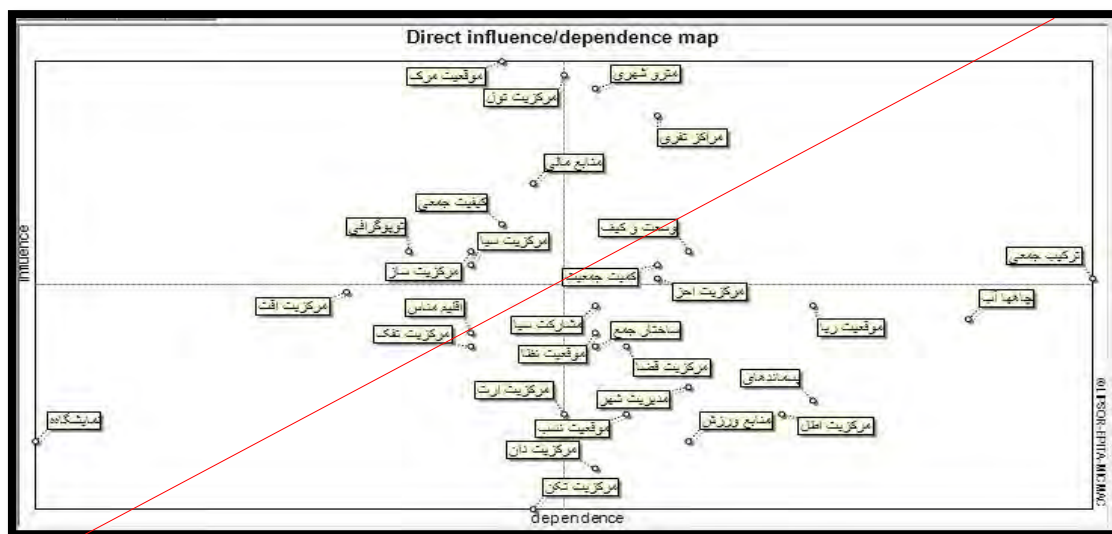
Table 2: The degree of effectiveness and effectiveness of direct and indirect factors

ردیف	بُعد	متغیر	اثرهای مستقیم		اثرهای غیرمستقیم	
			تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
۱	طبیعی	موقعیت ریاضی	۳۹	۴۶	۵۹۲۶۵	۶۹۸۱۸
۲		وسعت و کیفیت فضا	۴۳	۴۲	۶۷۱۸۲	۶۴۴۲۰
۳		اقلیم مناسب و اراضی مستعد کشاورزی	۳۷	۳۵	۵۴۳۶۲	۵۲۸۸۵
۴		توپوگرافی مناسب	۴۳	۳۳	۶۴۹۰۶	۵۳۳۹۶
۵		چاه‌ها، آب‌های سطحی و قنات‌ها	۳۸	۵۱	۵۳۸۸۸	۷۶۲۳۲
۶	انسانی	کمیت جمعیت	۴۲	۴۱	۶۶۹۳۵	۶۱۶۵۴
۷		کیفیت جمعیت	۴۵	۳۶	۶۶۹۲۶	۵۵۷۷۵
۸		ساختار جمعیت	۳۶	۳۹	۵۴۶۲۵	۶۲۳۹۱
۹		ترکیب جمعیت	۴۱	۵۵	۶۶۹۲۱	۸۴۱۹۹
۱۰		مشارکت سیاسی - اجتماعی فعال شهروندان	۳۹	۳۹	۵۹۵۵۸	۵۹۶۷۴
۱۱		مرکزیت احزاب سیاسی	۴۱	۴۱	۶۴۳۷۰	۶۲۸۸۱
۱۲		مدیریت شهری کارآمد	۳۳	۴۲	۵۱۱۳۶	۶۴۶۴۹
۱۳	ترکیبی	موقعیت نسبی	۳۱	۴۰	۴۷۹۶۶	۵۹۹۵۹
۱۴		موقعیت مرکزی و کانونی	۵۷	۳۶	۸۸۵۲۵	۵۷۶۴۴
۱۵		موقعیت نظامی - امنیتی	۳۷	۳۹	۵۷۸۸۸	۵۸۲۲۵
۱۶		مرکزیت سیاسی - اداری	۴۲	۳۵	۶۴۷۹۹	۵۳۰۶۳

۶۱۶۷۹	۶۱۶۷۹	۳۱	۴۰	مرکزیت اقتصادی		۱۷
۶۱۸۳۴	۵۲۶۷۸	۴۰	۳۶	مرکزیت قضایی		۱۸
۵۷۸۱۶	۴۸۰۸۰	۳۸	۳۱	مرکزیت ارتباطی و زیرساخت‌های ارتباطی		۱۹
۵۸۶۲۲	۸۵۷۴۴	۳۸	۵۶	مرکزیت تولیدی و صنعتی		۲۰
۷۰۳۷۱	۴۸۴۵۶	۴۶	۳۲	پسماندهای شهری		۲۱
۵۴۴۱۷	۵۷۳۹۹	۳۵	۳۶	مرکزیت تفکر و اندیشه	مذهبی	۲۲
۶۲۳۴۴	۴۳۳۳۹	۳۹	۲۷	مرکزیت دانش و مهارت		۲۳
۷۰۹۲۱	۴۸۳۹۳	۴۵	۳۱	مرکزیت اطلاعاتی - رسانه‌ای		۲۴
۵۵۱۹۲	۴۰۱۸۴	۳۷	۲۴	مرکزیت تکنولوژی و فناوری		۲۵
۵۳۹۶۵	۶۴۴۱۲	۳۵	۴۳	مرکزیت سازمان‌ها، نهادها و شرکت‌ها		۲۶
۶۳۲۶۸	۴۵۹۳۱	۴۲	۲۹	منابع ورزشی		۲۷
۵۵۸۶۲	۷۲۴۲۴	۳۷	۴۸	منابع مالی		۲۸
۵۸۹۶۶	۸۲۸۷۱	۳۹	۵۵	متروی شهری		۲۹
۶۱۴۸۶	۷۵۴۹۳	۴۱	۵۳	مراکز تفریحی و گردشگری		۳۰
۳۱۸۵۷	۴۴۴۴۸	۲۱	۲۹	نمایشگاه‌های بین‌المللی		۳۱
۱۲۱۴	۱۲۱۴	۱۲۱۴	۱۲۱۴	جمع		

منبع یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲

براساس نتایج تحلیلی این ماتریس متغیرهای ابعاد انسانی و ترکیبی بیشترین تأثیر و متغیرهای بُعد طبیعی کمترین تأثیر را بر وضعیت ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران داشته‌اند. همچنین، متغیرهای بخش طبیعی بیشترین تأثیرپذیری را داشته‌اند. در مرحله بعدی برای به دست آوردن پیشران‌های کلیدی پایداری و ناپایداری سیستم تحلیل می‌شود. در این مرحله همان‌گونه که توضیح داده شد، نحوه پراکنش متغیرها وضعیت پایداری و ناپایداری سیستم را تعیین می‌کند.

شکل ۳: پراکنش متغیرها در پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری (مستقیم) (منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲)

Figure 3: Distribution of variables in the plan of influence and effectiveness (direct)

در ادامه، عوامل مؤثر بر آینده‌ی مناسبات قدرت در کلانشهر تهران بررسی شد و از میان صدها متغیر پس از مصاحبه با نخبگان، ترکیب هم‌پوشانی و حذف متغیرهای نامربوط ۹ متغیر کلیدی برای سناریونویسی شناسایی شد. بدین ترتیب، حالت‌های جدول ۳ از فرآیند پویای محیطی و پندل خبرگان استخراج شده است که هر متغیر کلیدی در پنج وضعیت دسته بندی شده است.

جدول ۳: حالت‌های احتمالی فراروی متغیرهای کلیدی تأثیرگذار بر آینده‌ی مناسبات قدرت در کلانشهر تهران

Table 3: Possible states of key variables affecting the future of power relations in Tehran metropolis

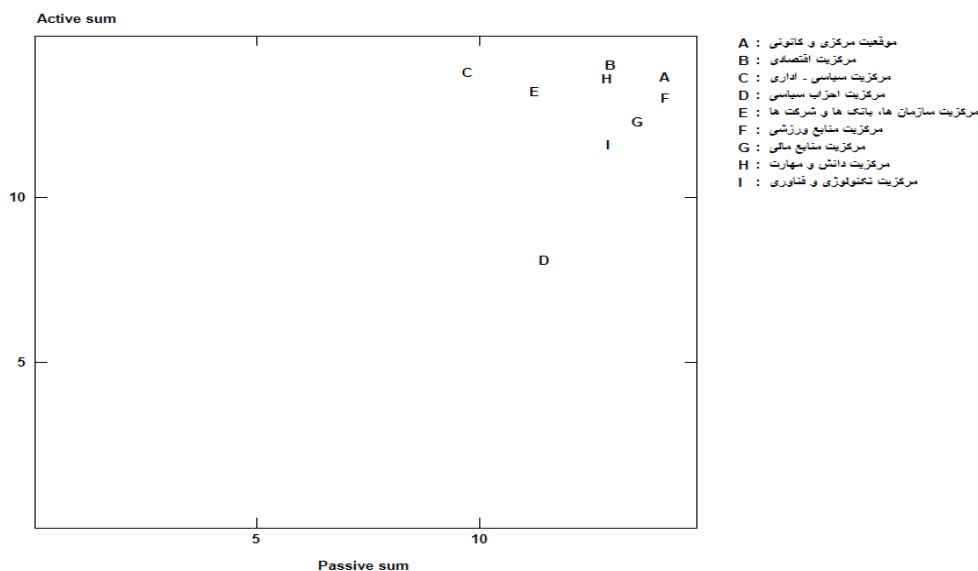
وضعیت	شرح حالت‌های احتمالی	حالت	متغیر کلیدی	کد	ردیف
مطلوب	سر ریزشیدن خدمات، امکانات و منابع	a1	موقعیت مرکزی و قانونی	A	۱
نیمه‌مطلوب	افزایش سازمان‌ها، شرکت‌ها، بانک‌ها	a2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	a3			
نیمه‌بحرانی	ترافیک شهری و شلوغ‌شدن شهر تهران	a4			
بحرانی	افزایش جمعیت و کاهش منابع زیست‌محیطی	a5			
مطلوب	دسترسی آسان به بازارهای تولید و مصرف	b1	مرکزیت اقتصادی	B	۲
نیمه‌مطلوب	جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در فعالیت‌های تجاری - اقتصادی	b2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	b3			
نیمه‌بحرانی	شکاف اقتصادی طبقاتی میان شهرها	b4			
بحرانی	نابرابری و تبعیض در رشد اقتصادی شهرها	b5			
مطلوب	تعیین سیاست و خط مشی کلی کشور و برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی و ارتباطات سیاسی	c1	مرکزیت سیاسی - اداری	C	۳
نیمه‌مطلوب	استقرار سازمان‌های حکومتی، قضایی و نظامی	c2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	c3			
نیمه‌بحرانی	افزایش مراجعه به این شهر و کاهش کیفیت خدمات‌رسانی و نظارت بر امور	c4			
بحرانی	شلوغ‌شدن شهر و افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی	c5			
مطلوب	سازمان‌دادن به اندیشه و گرایش‌های موجود سیاسی شهروندان	d1	مرکزیت احزاب سیاسی	D	۴
نیمه‌مطلوب	افزایش مشارکت شهروندان در انتخابات	d2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	d3			
نیمه‌بحرانی	ایجاد تنش و چنددستگی میان شهروندان	d4			
بحرانی	شورش‌های شهری و ایجاد ناامنی در شهر	d5			
مطلوب	تسریع فرآیند فعالیت‌های تجاری - اداری	e1	مرکزیت سازمان‌ها، بانک‌ها و شرکت‌ها	E	۵
نیمه‌مطلوب	عرضه کالاهای معتبر و دسترسی آسان به خدمات	e2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	e3			
نیمه‌بحرانی	خالی‌شدن سایر شهرها از شرکت‌های معتبر و افزایش بیکاری و نارضایتی در سایر شهرها	e4			
بحرانی	قرارداشتن همه‌وزارتخانه‌ها و مرکزیت بانک‌ها در این شهر و افزایش مراجعات	e5			
مطلوب	میزبانی رویدادهای ورزشی جهانی و حرکت در راستای گردشگری ورزشی	f1	مرکزیت منابع ورزشی	F	۶

نیمه مطلوب	تولید میلیاردها دلار درآمد	f2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	f3			
نیمه‌بحرانی	افزایش سرانه ورزشی در شهر تهران نسبت به سایر شهرها و کاهش انگیزه در سایر شهرها	f4			
بحرانی	توجه به ساخت مراکز ورزشی مدرن در تهران و بی‌توجهی به مراکز ورزشی در سایر شهرها و ایجاد نارضایتی در بین ورزشکار سایر شهرها	f5			
مطلوب	تأمین هزینه‌های زیرساخت‌های خاص شهری و افزایش رفاه شهروندان	g1	مرکزیت منابع مالی	G	۷
نیمه‌مطلوب	دسترسی آسان سرمایه‌گذاران، بخش خصوصی و سازمان‌ها به منابع مالی	g2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	g3			
نیمه‌بحرانی	افزایش بودجه سازمان‌های شهری و هزینه‌کردهای بدون هدف و نسنجیده در فضای شهر	g4			
بحرانی	بی‌عدالتی اجتماعی در دسترسی به منابع مالی درمقایسه شهر تهران با سایر شهرهای کشور و ایجاد نارضایتی عمومی	g5			
مطلوب	توسعه پایدار و متوازن شهر با بهره‌گیری از طرح‌های توسعه‌ای دانشگاه‌ها	h1	مرکزیت دانش و مهارت	H	۸
نیمه‌مطلوب	توسعه سرمایه انسانی و تربیت نیروی متخصص	h2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	h3			
نیمه‌بحرانی	خالی شدن نیروی انسانی متخصص از سایر شهرهای ایران و سرریز شدن به سمت شهر تهران برای دسترسی به امکانات بیشتر	h4			
بحرانی	افزایش بیکاری نیروی دانشگاهی و متخصص	h5			
مطلوب	ایجاد شهر هوشمند. شهر ۲۴ ساعته شهری پاک و به‌دور از ترافیک	i1	مرکزیت تکنولوژی و فناوری	I	۹
نیمه‌مطلوب	راحتی زندگی شهروندان و کاهش حجم مصرف انرژی برق، گاز و سوخت	i2			
ایستا	تداوم وضعیت موجود	i3			
نیمه‌بحرانی	عدم آموزش به شهروندان و سواد پایین جامعه شهری در استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز	i4			
بحرانی	از بین رفتن بسیاری از مشاغل سنتی شهری و افزایش بیکاری و نارضایتی در جامعه شهری تهران	i5			

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲

برپایه جدول (۳) پیشران‌های ژئوپلیتیکی به‌عنوان متغیرهای اصلی بر آینده‌مناسبات قدرت در کلانشهر تهران قابل تصور و هرکدام از این پیشران‌ها با وضعیت‌های احتمالی روبه‌رو هستند. این وضعیت‌ها لازمه اصلی تدوین سناریوهای پژوهش حاضر است. در این مطالعه برای افزایش دقت از متخصصان نخبه نظرخواهی و درنهایت، با جمع‌بندی نظرها ۴۵ وضعیت محتمل برای ۹ متغیر کلیدی مشخص شد. گفتنی است که برای هر متغیر ۵ وضعیت احتمالی در نظر گرفته شده است که وضعیت مطلوب با رنگ سبز، وضعیت نیمه‌مطلوب با رنگ آبی، وضعیت ایستا با رنگ زرد، وضعیت نیمه‌بحرانی با رنگ نارنجی و وضعیت بحرانی با رنگ قرمز مشخص و برای هر متغیر و حالت‌های احتمالی کدی اختصاصی داده شده است تا در خروجی‌های نرم‌افزار و تحلیل به محقق کمک کند.

سپس در مرحله بعدی برای سنجش قضاوت‌ها و اثر وضعیت‌های مختلف بر یکدیگر ماتریس 45×45 به صورت پرسشنامه مفصلی طراحی و در اختیار خبرگان قرار داده شد؛ بنابراین متخصصان با طرح این پرسش که اگر هریک از وضعیت‌های ۴۵ گانه در ماتریس اتفاق افتد، چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع سایر وضعیت‌ها خواهد داشت؟ متخصصان پرسشنامه را براساس ۵ ویژگی تکمیل کردند. در این پرسشنامه متخصصان از نمره ۳ تا ۳- امتیاز دادند؛ به طوری که ۱+ تأثیر فزاینده ضعیف، ۲+ تأثیر فزاینده متوسط، ۳+ تأثیر فزاینده، صفر بدون تأثیر، ۱- تأثیر کاهنده ضعیف، ۲- تأثیر کاهنده متوسط و ۳- تأثیر کاهنده قوی را نشان می‌دهد. گفتنی است که متخصصان تنها به اثرهای مستقیم امتیاز می‌دهند؛ بنابراین الگوریتم‌های نرم‌افزار در هنگام گرفتن خروجی اثرهای غیرمستقیم را خواهد ساخت. همچنین، ماتریس پرسشنامه از ۱۸۰۰ سلول تشکیل شده است که ۱۲۱ سلول (۶,۷۲٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع ۳-، ۳۳۹ سلول (۱۸,۸۳٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع ۲-، ۳۵۰ سلول (۱۹,۴۴٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع ۱-، ۳۱۵ سلول (۱۷,۵۰٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع صفر، ۱۷۶ سلول (۹,۷۸٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع ۱، ۲۳۴ سلول (۱۳,۰۰٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع ۲ و ۲۶۵ سلول (۱۴,۷۲٪) حاوی قضاوت ضربه متقاطع ۳ هستند. این پروژه حاوی هیچ توصیفگر مستقلی و توصیفگر منفعلی نیست. به این منظور که هیچ تغییری در داده‌ها تأثیرگذار و تأثیرپذیر نبوده است. به عبارت دیگر، متغیرها تأثیرگذار و یا تأثیرپذیر بوده است که در شکل ۴ نمایش داده شده است.

شکل ۴: توزیع مجموع متغیرهای فعال و منفعل (منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲)

Figure 4: Distribution of total active and passive variables

به طور کلی، مفروضات یک سناریو با استحکام نابرابر پشتیبانی می‌شود. درجه استحکام را می‌توان با «مقدار سازگاری» بیان کرد. تفاوت بین امتیاز تأثیر فرض و امتیاز تأثیر بهترین فرض جایگزین را اندازه‌گیری می‌کند. در جدول ۴ متغیرها به ترتیب استحکام به صورت نزولی رتبه‌بندی شده است.

جدول ۴: میزان استحکام متغیرها و فرض‌های پیشنهادی

Table 4: The degree of strength of the proposed variables and assumptions

ارزش سازگاری	فرض	متغیر
۵	افزایش مشارکت شهروندان در انتخابات	مرکزیت احزاب سیاسی
۴	استقرار سازمان‌های حکومتی، قضایی و نظامی	مرکزیت سیاسی - اداری
۳	تداوم وضعیت موجود	موقعیت مرکزی و کانونی
۲	جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در فعالیت‌های تجاری - اقتصادی	مرکزیت اقتصادی
۲	تسریع فرآیند فعالیت‌های تجاری - اداری	مرکزیت سازمان‌ها، بانک‌ها و شرکت‌ها
۱	ایجاد شهر هوشمند. شهر ۲۴ ساعته شهری پاک و به‌دور از ترافیک	مرکزیت تکنولوژی و فناوری
۰	میزبانی رویدادهای ورزشی جهانی و حرکت در راستای گردشگری ورزشی	مرکزیت منابع ورزشی
-۱	دسترسی آسان سرمایه‌گذاران، بخش خصوصی و سازمان‌ها به منابع مالی	مرکزیت منابع مالی
-۲	توسعه پایدار و متوازن شهر با بهره‌گیری از طرح‌های توسعه‌ای دانشگاه‌ها	مرکزیت دانش و مهارت

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲

به هر روی، با جمع‌آوری این داده‌ها امکان استفاده از آن در نرم‌افزار سناریوویزارد به وجود خواهد آمد. با تحلیل نرم‌افزار، ۷ سناریو با سازگاری قوی و محتمل که در واقع، بیشترین انسجام درونی را دارند، شناسایی و سناریوهای ضعیف به دلیل احتمال وقوع پایین از تابلوی سناریو حذف شدند.

Scenario No. 1	Scenar io No. 2	Scenar io No. 3	Scenario No. 4	Scenari o No. 5	Scenar io No. 6	Scenario No. 7
موقعیت مرکزی و کانونی: تداوم وضعیت موجود						
مرکزیت اقتصادی: دسترسی آسان به بازارهای تولید و مصرف	مرکزیت اقتصادی: جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در فعالیت‌های تجاری - اقتصادی	مرکزیت اقتصادی: دسترسی آسان به بازارهای تولید و مصرف	مرکزیت اقتصادی: دسترسی آسان به بازارهای تولید و مصرف	مرکزیت اقتصادی: جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در فعالیت‌های تجاری - اقتصادی	مرکزیت اقتصادی: جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در فعالیت‌های تجاری - اقتصادی	مرکزیت اقتصادی: جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در فعالیت‌های تجاری - اقتصادی
مرکزیت سیاسی - اداری: استقرار سازمان‌های حکومتی، قضایی و نظامی				مرکزیت سیاسی - اداری: تداوم وضعیت موجود		
مرکزیت احزاب سیاسی: افزایش مشارکت شهروندان در انتخابات						
مرکزیت سازمان‌ها، بانک‌ها و شرکت‌ها: تسریع فرآیند فعالیت‌های تجاری - اداری						
مرکزیت منابع ورزشی: تولید میلیاردها دلار درآمد	مرکزیت منابع ورزشی: تداوم وضعیت موجود	مرکزیت منابع ورزشی: تولید میلیاردها دلار درآمد	مرکزیت منابع ورزشی: تولید میلیاردها دلار درآمد	مرکزیت منابع ورزشی: تولید میلیاردها دلار درآمد	مرکزیت منابع ورزشی: تولید میلیاردها دلار درآمد	مرکزیت منابع ورزشی: تولید میلیاردها دلار درآمد

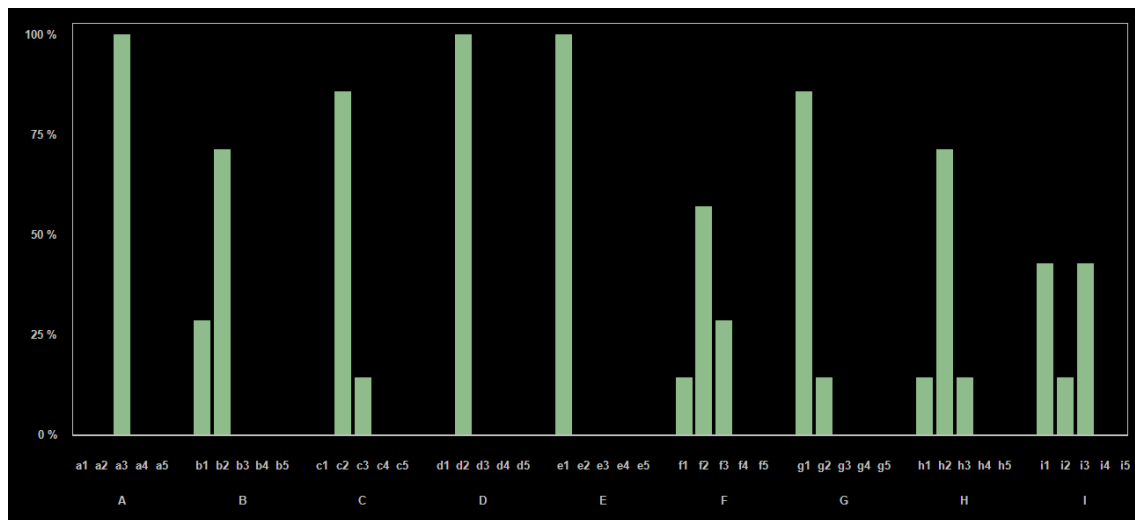
مرکزیت منابع مالی: تأمین هزینه‌های زیرساخت‌های خاص شهری و افزایش رفاه شهروندان	مرکزیت منابع مالی: دسترسی آسان سرمایه‌گذاران، بخش خصوصی و سازمان‌ها به منابع مالی	مرکزیت منابع مالی: تأمین هزینه‌های زیرساخت‌های خاص شهری و افزایش رفاه شهروندان	
مرکزیت دانش و مهارت: توسعه سرمایه انسانی و تربیت نیروی متخصص	مرکزیت دانش و مهارت: تداوم وضعیت موجود	مرکزیت دانش و مهارت: توسعه پایدار و متوازن شهر با بهره‌گیری از طرح‌های توسعه‌ای دانشگاه	مرکزیت دانش و مهارت: توسعه سرمایه انسانی و تربیت نیروی متخصص
مرکزیت تکنولوژی و فناوری: ایجاد شهر هوشمند. شهر ۲۴ ساعته شهری پاک و به‌دور از ترافیک	مرکزیت تکنولوژی و فناوری: راحتی زندگی شهروندان و کاهش حجم مصرف انرژی برق، گاز و سوخت	مرکزیت تکنولوژی و فناوری: تداوم وضعیت موجود	

شکل ۵: تابلوی سناریوهای با سازگاری قوی و محتمل پیشران‌های ژئوپلیتیکی تأثیرگذار بر آینده مناسبات قدرت در کلانشهر

تهران (منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲)

Figure 5: Table of scenarios with strong and likely compatibility of geopolitical drivers influencing the future of power relations in Tehran metropolis

بنابراین تابلوی سناریوهای قوی از ۴۵ وضعیت احتمالی مربوط به ۷ سناریو با سازگاری قوی و محتمل تشکیل شده است. برپایه تابلوی سناریو ۳۳/۳۳ درصد در وضعیت مطلوب، ۴۱/۶ درصد در وضعیت نیمه‌مطلوب و ۲۵ درصد در وضعیت ایستا قرار داشته است که در این بین وضعیت نیمه‌مطلوب و سپس وضعیت مطلوب از نظر جایگاه در رتبه اول و دوم تابلو قرار دارند.

شکل ۶: درصد وضوح وضعیت‌های احتمالی متغیرها (منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۲)

Figure 6: The percentage of possible states of the variables

بر پایه شکل (۵ و ۶) کلانشهر تهران با موقعیت مرکزی و قانونی در تداوم وضعیت موجود قرار خواهد داشت؛ بنابراین هیچ تغییری در تغییر پایتخت صورت نخواهد پذیرفت. همچنین، کلانشهر تهران به‌عنوان مرکزیت اقتصادی کشور جایگاه خود را حفظ خواهد کرد؛ زیرا از طرفی، دسترسی آسان به بازارهای تولید و مصرف وجود دارد و از سوی دیگر، جذب سرمایه‌گذاران و بخش خصوصی در این کلانشهر نسبت به سایر شهرهای دیگر در رتبه بالاتری قرار دارد. در ادامه، کلانشهر تهران با داشتن موقعیت مرکزی و قانونی مرکزیت سیاسی و اداری در کشور جایگاه ویژه‌ای دارد؛ به طوری که مرکزیت تمامی سازمان‌ها و نهادهای حکومتی در این شهر خواهد بود و هیچ جابه‌جایی در راستای عدالت فضایی و برخورداری سایر شهرها از سازمان‌های مرکزی صورت نخواهد پذیرفت؛ بنابراین شهر تهران با مزیت‌های اقتصادی، سیاسی و اداری که در خود دارد، جمعیت بسیار زیادی را در خود جای داده است. همچنین، افزایش خدمات‌رسانی و امکانات بیشتر زمینه‌ای شده است که مشارکت در انتخابات در سال‌های پیش رو در این شهر نسبت به سایر شهرها افزایش یابد؛ به طوری که سرنوشت بسیاری از انتخابات ریاست جمهوری در کشور از این شهر رقم خواهد خورد. از سوی دیگر، این شهر به دلیل آنکه جریان مالی و اقتصادی را در خود جای داده است، فرآیندهای تجاری و اداری در این شهر نسبت به سایر شهرهای کشور در زمان کوتاه‌تری انجام می‌پذیرد و همین میل بیشتری ایجاد می‌کند که سرمایه‌گذاران دارایی‌هایی مالی خود را در این شهر سرمایه‌گذاری کنند؛ اما اگر با تداوم وضع موجود بخواهیم کلانشهر تهران را در زمینه ژئوپلیتیک ورزشی سوق دهیم تا میزبانی مسابقات آسیایی و جهانی در تمامی رشته‌ها در آن حضور داشته باشد، نیازمند آن هستیم که در راستای گردشگری ورزشی تا یک دهه آینده حرکت کنیم که این نیازمند جذب سرمایه‌گذار در زمینه گردشگری ورزشی و ایجاد زیرساخت‌های مناسب است که می‌تواند میلیاردها دلار درآمد را برای این شهر به وجود آورد و به دنبال آن اشتغال در زمینه کسب‌وکارهای مختلف را ایجاد کند. آنگونه که از یافته‌های پژوهش حاضر پیداست تأمین هزینه‌های زیرساخت در راستای افزایش رفاه شهروندان

تهرانی نسبت به سایر شهرها بیشتر است؛ زیرا جریان سرمایه در این شهر بیش از سایر شهرهاست و این شهر به‌عنوان پایتخت و مرکز کانونی کشور در راستای خدمات‌رسانی نیازمند افزایش زیرساخت‌هاست که این امکان وجود دارد به دلیل عدم انتقال پایتخت به سایر نقاط افزایش هزینه‌های زیرساختی نسبت به سایر شهرها در کلانشهر تهران فراهم شود. برپایه امکانات و خدمات موجود در کلانشهر تهران نسبت به سایر شهرها و وجود مرکزیت اقتصادی، میزان اشتغال در این شهر نسبت به سایر شهرها بیشتر است؛ به طوری که از تمامی نقاط کشور برای کار به این شهر مهاجرت می‌کنند و همین زمینه‌ای شده است که با وجود مرکزیت دانش در کشور این شهر نسبت به سایر شهرها نیروهای متخصص کارآمدتری آموزش ببینند و سپس به کار گرفته شوند که این خود بر کیفیت جمعیت این شهر اثرگذار خواهد بود؛ بنابراین اگر شاهد تداوم وضعیت موجود در مرکزیت کانونی، اقتصادی و اداری در یک دهه آینده در این کلانشهر باشیم، مدیریت این کلانشهر نیازمند آن است که در زمینه ایجاد شهر هوشمند برنامه‌ریزی کند تا بتوان شهری پاک و به دور از آلودگی را برای یک دهه شهر تهران تصور کرد. در غیر این صورت با تداوم وضعیت موجود شهر تهران در یک دهه آینده با فرابحران‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روبه‌رو خواهد بود و به دنبال آن زیست‌شهری را با تهدید مواجه خواهد کرد.

جدول ۵: صفحه سناریوهای با سازگاری زیاد

Table 5: High Compatibility Scenarios Page

عوامل کلیدی	موقعیت مرکزی و کانونی		مرکزیت اقتصادی		مرکزیت سیاسی - اداری		مرکزیت احزاب سیاسی		مرکزیت سازمانها، بانکها و شرکتهای		مرکزیت ورزشی		مرکزیت منابع مالی		مرکزیت دانش و مهارت		مرکزیت تکنولوژی و فناوری	
	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت	کد	وضعیت
سناریو اول	a3	ایستا	B1	مطلوب	C2	نیمه	D2	نیمه	E1	مطلوب	F2	نیمه	G1	مطلوب	H2	نیمه	I1	مطلوب
سناریو دوم	A3	ایستا	B2	نیمه	C2	نیمه	D2	نیمه	E1	مطلوب	F2	نیمه	G1	مطلوب	H2	نیمه	I1	مطلوب
سناریو سوم	A3	ایستا	B2	نیمه	C2	نیمه	D2	نیمه	E1	مطلوب	F3	ایستا	G1	مطلوب	H2	نیمه	I1	مطلوب
سناریو چهارم	A3	ایستا	B2	نیمه	C2	نیمه	D2	نیمه	E1	مطلوب	F1	مطلوب	G2	نیمه	H3	ایستا	I2	نیمه
سناریو پنجم	A3	ایستا	B2	نیمه	C2	نیمه	D2	نیمه	E1	مطلوب	F3	ایستا	G1	مطلوب	H1	مطلوب	I3	ایستا
سناریو ششم	A3	ایستا	B2	نیمه	C2	نیمه	D2	نیمه	E1	مطلوب	F2	نیمه	G1	مطلوب	H2	نیمه	I3	ایستا
سناریو هفتم	A3	ایستا	B2	نیمه	C3	ایستا	D2	نیمه	E1	مطلوب	F2	نیمه	G1	مطلوب	H2	نیمه	I3	ایستا
وضعیت عامل کلیدی	مطلوب: صفر		مطلوب: ۱		مطلوب: صفر		مطلوب: صفر		مطلوب: ۷		مطلوب: ۱		مطلوب: ۶		مطلوب: ۱		مطلوب: ۳	
	نیمه: ۷		نیمه: ۶		نیمه: ۶		نیمه: ۶		نیمه: ۷		نیمه: ۴		نیمه: ۱		نیمه: ۵		نیمه: ۱	
	ایستا: ۷		ایستا: صفر		ایستا: ۱		ایستا: صفر		ایستا: صفر		ایستا: ۲		ایستا: صفر		ایستا: ۱		ایستا: ۳	

منبع: یافته‌های نگارندگان

نتیجه‌گیری

هدف‌های بازیگران (محلی، ملی، فراملی) از آینده‌ی مناسبات قدرت در کلانشهر تهران در اختیار داشتن همه‌ی فضاهای شهری و منابع موجود در آن است تا بتوانند از این منابع و ظرفیت‌های موجود در راستای رسیدن به منافع خود بیشترین استفاده را کنند. در این بین، از میان بازیگران ژئوپلیتیکی بازیگرانی آینده‌ی مناسبات قدرت در کلانشهر تهران را به نفع خود رقم خواهند زد و بیشتر اثرگذار خواهند بود که بتوانند بازیگران بیشتری را با منافع و هدف‌های خود همسو کنند تا بدین ترتیب بتوانند از ظرفیت بازیگران ژئوپلیتیکی دیگر در مناسبات قدرت شکل‌گرفته در کلانشهر تهران استفاده کنند؛ بنابراین کلانشهر تهران با جایگاه ژئوپلیتیکی که در سطح ملی در میان سایر شهرها دارد، از منزلت ژئوپلیتیکی برخوردار است. این منزلت به دلیل مرکزیت کانونی این کلانشهر در کشور است؛ به طوری که هر مناسباتی در کشور از این کلانشهر جریان پیدا می‌کند و یا جریان مناسبات در سایر مناطق کشور به این کلانشهر برای بررسی بیشتر منتقل می‌شود تا این مناسبات از بازیگرانی که در این کلانشهر همسو با خود حضور دارند بیشترین استفاده را کنند؛ از این رو بازیگران حاضر در کلانشهر تهران نه تنها قدرت بازیگری را در سطح محلی دارند، در سطح ملی و فراملی نیز ایفای نقش می‌کنند و این اثرگذاری با پیشران‌های ژئوپلیتیکی است که در این کلانشهر وجود دارد و بازیگران برای دستیابی به هدف‌های خود از این پیشران بیشترین استفاده را می‌برند.

در انجام‌دادن این پژوهش ۳۱ پیشران ژئوپلیتیکی از طریق مصاحبه‌های چندمرحله‌ای با نخبگان به دست آمد و سرانجام ۹ پیشران ژئوپلیتیکی به عنوان کلیدی‌ترین پیشران‌های ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران در مناسبات قدرت به عنوان اثرگذارترین پیشران‌ها در راستای به دست آوردن سناریوهای پیشنهادی انتخاب شدند.

سناریو اول: تهران پایتخت خواهد ماند

یافته‌های موجود در سناریو اول گویای آن است که کلانشهر تهران به عنوان پایتخت تهران خواهد ماند و امکان جابه‌جایی پایتخت وجود نخواهد داشت؛ اما این امکان وجود خواهد داشت که در آینده استان تهران به چند استان دیگر تقسیم سیاسی شود؛ زیرا نیاز است برای ممانعت از شلوغی پایتخت روند رشد آن متوقف و توسعه به سایر نقاط استان تهران تسری یابد تا بتوان تهران مرکزی را به عنوان پایتخت مرکزی کشور حفظ و به دنبال آن از هزینه‌های بسیار زیاد در جابه‌جایی پایتخت جلوگیری کرد. به هر روی، اگر کلانشهر تهران به عنوان پایتخت باقی ماند، مرکزیت سازمان‌های حاکمیتی، دولتی و نظامی در این کلانشهر باقی خواهد ماند و از همه‌ی نقاط کشور برای پیگیری کارهای اداری به این کلانشهر مراجعه خواهند کرد. اگر کلانشهر تهران در آینده به عنوان پایتخت میزبان مسابقات جهانی شود این شهر میلیاردها دلار درآمد به دست خواهد آورد و به دنبال آن سایر شهرها از این امکان محروم خواهند شد. کلانشهر تهران با وجود پیشران‌های ژئوپلیتیکی از سایر شهرهای ایران بازیگری بیشتری در سطح منطقه‌ای و جهانی دارد و از همه مهم‌تر بیشتر مسئولان و سیاستمداران کشورهای جهان برای مناسبات با ایران به این شهر در رفت‌وآمد هستند. همچنین، سطح سیاسی این کلانشهر از کلانشهر دیگر ایران بیشتر است و نام این شهر در رسانه‌های جهانی بیشتر آورده می‌شود که همین بر سیاسی و مطرح شدن این کلانشهر در جهان نقش اساسی داشته است. با توجه به ادامه‌داربودن پایتختی کلانشهر تهران همچنان مراجعه برای تحصیل به این کلانشهر بیش از شهرهای دیگر خواهد بود

و بسیاری از کشورهای همسایه در زمینه تربیت نیروی متخصص دانشجویان خود را به دانشگاه‌های کلانشهر تهران راهی می‌کنند که همین موضوع بر اهمیت آموزشی این کلانشهر در سطح منطقه افزوده است. همچنین، با حرکت تهران به سمت شهر هوشمند گامی در راستای ادامه‌دار بودن پایتخت در این کلانشهر خواهد بود؛ زیرا این کلانشهر نیاز است به سمت هوشمند شدن حرکت کند تا بتواند از بسیاری بحران‌های احتمالی در سطح شهر جلوگیری کند.

سناریو دوم: سیاه‌چاله شهری یا شهر جهانی

باتوجه به اینکه کلانشهر تهران پیشران‌های ژئوپلیتیکی بسیاری نسبت به سایر شهرها را دارد، این پیشران‌ها زمینه شهر جهانی شدن را فراهم نیاورده است؛ زیرا شهر تهران در مقایسه با شهر جهانی فاصله‌ای بسیاری دارد؛ بدین گونه که فرودگاه‌های تهران به‌عنوان هاب هوایی منطقه معرفی نشده است و در خدمات لازم در این زمینه بسیار ضعیف بوده است. در این حوزه می‌توان به حضور یکی از ورزشکاران فوتبالیست جهانی در تیم النصر عربستان اشاره کرد که در رقابت با تیم پرسپولیس در مسابقات لیگ کشورهای آسیایی به شهر تهران آمدند؛ اما شرایط برای پذیرایی از یک بازیکن جهانی در این شهر فراهم نبوده است که این به معنای ضعف این کلانشهر است. در این زمینه ریاست محترم جمهور به وزیر ورزش دستور می‌دهد که یک استادیوم و یا دهکده ورزشی در اطراف شهر تهران در نزدیکی فرودگاه بین‌المللی امام خمینی ساخته شود تا بتوان در این مواقع از آن بهره‌مند شد و در چنین شرایطی بتوان میزبان رقابت‌های آسیایی و جهانی بود. همچنین، شهر جهانی یک شهری ۲۴ ساعته است که شبانه‌روز در آن خدمات به شهروندان ارائه می‌شود؛ اما کلانشهر تهران هنوز در ابتدای گام شهر ۲۴ ساعته است. از همه مهم‌تر شهر جهانی شهری است که بسیاری از شهرهای جهان در اقتصاد، خدمات، فرهنگ و ارتباطات به آن وابسته هستند؛ اما شهر تهران هنوز در زمینه وابستگی سایر شهرها به خود هیچ اقدامی انجام نداده است که در این بین نیاز است کلانشهر تهران قابلیت‌های ژئوپلیتیکی را در خود افزایش دهد و به شهرهای منطقه معرفی شود تا بتوان زمینه ورود تهران به شهرهای جهانی منطقه را فراهم آورد که این می‌تواند پیشرفت شهر تهران را بیش از پیش به همراه آورد. این کلانشهر باید در بازیگری منطقه‌ای و سپس جهانی وارد عمل شود و سپس به‌عنوان یک شهر تأثیرات خود را بر روی مناسبات بگذارد.

سناریو سوم: رویای آجری

در این سناریو کلانشهر تهران به‌عنوان پایتخت زمینه‌ای برای بازیگران فراهم خواهد آمد. این شهر با موقعیت ممتاز در میان سایر شهرهای کشور میزان رشد مسکن در آن ده‌ها برابر سایر شهرهای ایران است و ادامه‌دار نیز خواهد بود. بسیاری از شهروندان این شهر در دسترسی و دستیابی به مسکن ناتوان هستند؛ بنابراین مشکل مسکن یکی از چالش‌های جدی این کلانشهر است. برای حل این مشکل بهتر است که مردم کلانشهر تهران را تخلیه کنند و شهروندان به سایر شهرهای حومه و اطراف تهران مراجعت کنند. گفتنی است باتوجه به این موضوع ساخت خانه‌های با متراژ کم در این کلانشهر کلید زده شده است تا مشکل بسیاری از زوجین برای تشکیل خانواده در این کلانشهر مرتفع شود. این نوع تولید مسکن الگویی بود که در بسیاری از شهرهای جهانی دیگر که میزان رشد مسکن در آن شهرها بسیار زیاد بود برای دستیابی به مسکن آسان از این شیوه استفاده شده است؛ اما با این تدابیر همچنان دستیابی به مسکن ارزان و باکیفیت در تهران به رویایی آجری برای شهروندان آن تبدیل شده است؛ به‌طوری که تهران به شهر سرمایه‌داران تبدیل شده است. به عبارت

دیگر، قدرت و توان خرید مسکن برای شهروندان در آینده به رویا تبدیل شده است. از سوی دیگر، کرایه‌منزل در شهر تهران برای بسیاری از شهروندان که در طبقه میانی و روبه‌پایین جامعه هستند با سختی همراه است و به‌دنبال آن نارضایتی و ناکامی را در پی دارد که در نهایت، این مشکل بر زیست شهری تأثیر گذاشته است.

سناریو چهارم: انفجار جمعیت

در دو دهه اخیر با توجه به رشد کلانشهر تهران نسبت به سایر نقاط کشور و وجود جریان سرمایه در این کلانشهر جمعیت بسیار زیادی از سایر نقاط کشور برای دستیابی به منابع مالی و زندگی باکیفیت به این کلانشهر مهاجرت کرده‌اند. این افزایش جمعیت در سال‌های اخیر منجر به مشکلات محیط زیستی در مناطق مرزی از جمله چالش آب در این مناطق شده است؛ به طوری که بسیاری از مرزنشینان زمین‌های کشاورزی از دست رفته خود را رها و برای ادامه زندگی و دستیابی به یک شغل مناسب به این کلانشهر مهاجرت کرده‌اند که خود چالش‌های بسیاری را برای شهر تهران به همراه داشته است؛ از جمله این چالش‌ها رشد شغل‌های کاذب و متکذبان در شهر تهران است که منظر شهری را دچار تهدید جدی کرده است و چون روند رشد توسعه در تهران هنوز متوقف نشده است، هر ساله جمعیت بیشتری به این شهر برای دسترسی به منابع مهاجرت می‌کنند. در یک دهه آینده با ایرانی روبه‌رو خواهیم بود که بیشتر نقاط آن به‌ویژه نقاط مرزی خالی از سکنه شده است و ساکنان آن به کلانشهرها به‌ویژه کلانشهر تهران مهاجرت کرده‌اند که این خود کاهش امنیت و احساس امنیت را در این کلانشهر به همراه خواهد داشت؛ بنابراین نیاز است مسئولان مربوط در این زمینه اقدام‌های اساسی انجام دهند.

سناریو پنجم: رقابت بازیگران برای کسب منابع

بسیاری از سرمایه‌داران علاقه‌مند به سرمایه‌گذاری در این کلانشهر نسبت به سایر شهرهای ایران هستند؛ زیرا دستیابی به سود بیشتر در این کلانشهر نسبت به سایر شهرها برای سرمایه‌داران بهتر فراهم است. به همین دلیل، یک رقابتی در فضای شهر تهران میان بازیگران این کلانشهر شکل گرفته است که هرکدام بتوانند به منابع بیشتری دسترسی پیدا کنند در فضای شهر قدرت بیشتری دارند. به عبارتی، بازیگرانی که پیشران‌های ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران را به‌خوبی شناخته‌اند و کسب کرده‌اند، از آن در مناسبات استفاده و آن را برای خود حفظ می‌کنند. بازیگران قدرتمند و صاحب نفوذ بیشترین اثرگذاری را بر مناسبات قدرت در کلانشهر تهران داشته‌اند؛ بنابراین از حلقه قدرت کلانشهر تهران به سختی حذف خواهند شد و اگر بازیگری دیگر با قدرتی بیشتر جای آن را بگیرد، با استراتژی‌های مناسبات مجدد به عرصه بازیگری کلانشهر تهران باز خواهد گشت. در این بین در یک مقطع زمانی اطلاع‌طلبان بازیگری دولت، شهرداری و شورای شهر را در اختیار می‌گیرند و با قدرتی که برای خود به دست آورده بودند، بسیاری از بازیگران دیگر را با خود همسو می‌کنند. در دوره‌ای دیگر اصول‌گرایان توانستند عرصه بازیگری را از گفتمان رقیب خود بگیرند و بدین ترتیب، بر فضای شهر تهران مسلط شوند.

سناریو ششم: توسعه ناپایدار

برپایه این سناریو با پیشران‌های ژئوپلیتیکی که این کلانشهر در خود دارد، این کلانشهر به سمت توسعه ناپایدار حرکت خواهد کرد؛ زیرا بنیان‌های طبیعی این کلانشهر ظرفیت و توان خود را از دست داده است. در این بین، می‌توان

به منابع آب کم و بی کیفیت، جنگل‌ها، آلودگی هوا، فرونشست زمین و... اشاره کرد که بازیگران در تهران با توسعه بیش از حد زمینه توسعه ناپایدار را در این کلانشهر فراهم کردند. پس دور از انتظار نیست که در یک دهه آینده در این کلانشهر تنش آبی شکل گیرد، آلودگی هوا به میزانی باشد که ساعات طولانی نتوان در فضای شهر ماند. فرونشست در این کلانشهر به میزانی خواهد بود که بیشتر مناطق مسکونی جنوبی تهران ریزش خواهند کرد؛ زیرا بیشتر خانه‌های مسکونی این مناطق با فرونشست بیش از حد و نایمینی مسکن دچار تخریب و فاجعه خواهند شد و به همین واسطه، گفته‌اند که با یک زلزله ۶ ریشتری در تهران فاجعه قرن در ایران اتفاق خواهد افتاد. بر این پایه، مسئولان شهری و کشوری با آنکه کلانشهر تهران پایتخت کشور است، باید تدابیر و راهبردهایی اندیشه کنند تا از یک فاجعه در این کلانشهر جلوگیری به عمل آورند؛ زیرا یک تهدید جدی برای پایتخت تهدیدی برای امنیت کل کشور است و نباید نسبت به آن بی تفاوت بود. گفتنی است که بنیان‌های طبیعی تهران توان خود را از دست داده است و بازیگران سعی بر آن دارند تا با بهره‌کشی بیش از حد از این توان طبیعی برای خود کسب ثروت و فضای شهر را برای شهروندان نابسامان کنند.

سناریو هفتم: مرزهای طبقاتی

بر پایه سناریو هفتم با انباشت پیشران‌های ژئوپلیتیکی در کلانشهر تهران به هر میزان که در فضای شهر تهران بی‌عدالتی جغرافیایی وجود داشته باشد، به همان اندازه احساس رضایت شهروندان از فضای زندگی خود پایین می‌آید که این خود زمینه شکل‌گیری بالای شهر، مرکز و پیرامون (حاشیه شهر) را ایجاد کرده است. همچنین، به هر اندازه که بی‌عدالتی جغرافیایی در فضای شهر تهران وجود داشته باشد، به همان اندازه امنیت پایین (حاشیه شهر تهران) و مرزهای طبقاتی پررنگ‌تر به چشم می‌آید. در این میان، دولت محلی به‌عنوان متولیان این امور باید در راستای ساماندهی این امر برآیند تا بتوانند فضایی به سامان در کلانشهر تهران برای زیست شایسته شهروندان ایجاد کنند. در بیان دیگر، مدیران شهری به اندازه‌ای در فضای شهر تهران بی‌برنامه عمل کرده‌اند که بهره‌برداری شایسته‌ای از تمام فضاهای آن به درستی استفاده نشده است؛ به گونه‌ای که مدیران از ظرفیت‌های بالای شهر به‌طور کامل، در راستای نشاط ساکنان بالای شهر بهره‌گرفته‌اند و آنگونه که پیداست هیچ‌گونه بهره‌برداری از ظرفیت‌های مکانی و فضایی پایین شهر تهران صورت نگرفته است که این خود زمینه نالندگی و بازندگی ساکنان شهر تهران را بیش از پیش فراهم کرده است؛ بنابراین اگر عدالت آنگونه که شایسته است در فضای شهر تهران شکل نگیرد تا یک دهه آینده مرزهای طبقاتی در فضای شهر تهران به اندازه‌ای پررنگ خواهد شد که پیامدهای امنیتی بسیار ناگواری را بر نوع سکونت در فضای شهر تهران خواهد داشت. مسئولان و متولیان شهری باید درباره این مسئله چاره‌اندیشی کنند تا بتوان تا حد امکان مرزهای طبقاتی شکل‌گرفته در فضای شهر تهران را کمرنگ کرد و یا از بین برد. در نهایت، امروزه فضای شهر تهران در دست سرمایه‌داران قدرتمند قرار دارد و اختیار عمل از شهروندان و تا حدودی از مدیران شهری گرفته شده است. به عبارت دیگر، آنها نقشی در سرنوشت شهر ندارند و در عمل، فضای جریان‌های شهری تأثیر خود را از سرمایه‌داری می‌پذیرد و به دنبال آن مرزهای طبقاتی در آن شکل می‌گیرد و پررنگ می‌شود. بر این پایه در یک دهه آینده فضای شهری تهران صحنه تنش و شورش میان مرزهای طبقاتی شکل‌گرفته در این کلانشهر خواهد بود.

بر پایه‌ی هفت سناریو تدوین شده در این پژوهش مناسبات قدرت در کلانشهر تهران به این معناست که این کلانشهر با منابعی که درون خود دارد و جایگاه کانونی و مرکزی که به‌عنوان پایتخت در کشور به دست آورده است، بازیگران برای در اختیارداشتن پیشران‌ها با یکدیگر وارد مناسبات قدرت می‌شوند. در این بین بازیگرانی که قدرت و نفوذ بیشتری دارند، بر سایر بازیگران در مناسبات پیروز می‌شوند و بدین ترتیب، سرنوشت منابع کلانشهر تهران در دوره‌ای از زمان با سیاست‌های آن بازیگران شکل خواهد یافت و سایر بازیگران که قدرت کمتری دارند، در پی آن هستند تا بتوانند با استراتژی‌هایی خود را برای بازیگری بهتر و پیروزشدن بر مناسبات آماده کنند. سرنوشت این مناسبات قدرت در کلانشهر تهران اینگونه بوده است که کلانشهر تهران به‌صورت مقطعی توسعه یافته است. بدین صورت که در دوره‌ای از زمان بازیگران نتوانسته‌اند زمینه ارتقا کلانشهر تهران را فراهم کنند و در دوره‌ای دیگر، بازیگران موفق عمل کردند؛ بنابراین می‌تواند به جهت آنکه بتوان کلانشهر تهران را در فضای جریان‌ها وارد کرد، بازیگران با استراتژی‌های مناسبی بتوانند زمینه ورود کلانشهر تهران را بر عرصه جهانی فراهم کنند تا کلانشهر تهران بتواند به‌عنوان یک شهر جهانی در منطقه ظهور یابد. می‌توان گفت تنها راه برون‌رفت از مشکلات و چالش‌های کلانشهر تهران به‌عنوان پایتخت سیاسی کشور حضور در فضای جریان‌ها با بهره‌گیری از پیشران‌های ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران و دیپلماسی شهری است که نتیجه آن می‌تواند توسعه همه‌جانبه این کلانشهر در آینده باشد؛ بنابراین برای هر یک از سناریوهای ارائه شده راهبردی در ادامه ارائه می‌شود.

• اگر همچنان تهران به‌عنوان پایتخت قرار است در کشور خدمات‌رسانی کند نیاز است که مسئولان در راستای شهر هوشمند گام بردارند و منابع قدرت را در فضای شهر توزیع کنند تا بتوان به یک شهر ایده‌آل برای یک دهه آینده تهران دست یافت. در این بین، نیاز است با ایجاد دیپلماسی شهری و رابطه خواهرخواندگی با سایر شهرهای موفق در این زمینه حرکت و از تجربه موفق سایر شهرهای پایتختی نیز استفاده کرد.

• برای آنکه شهر تهران از یک سیاه‌چاله شهری به یک شهر جهانی تبدیل شود نیاز است که شاخص‌های لازم شهر جهانی به‌خوبی شناسایی و از سوی دیگر، توان و ظرفیت‌های این کلانشهر سنجیده شود و سپس در راستای حرکت به‌سوی شاخص‌های شهر جهانی اقدام کرد تا بدین ترتیب، بتوان از طرفی، با بهره‌گیری از دیپلماسی شهری به مناسبات با سایر شهرها پرداخت و وابستگی ژئوپلیتیکی میان تهران و سایر شهرهای منطقه را ایجاد کرد و از طرف دیگر، بتوان با شهر تهران به یک منزلت ژئوپلیتیکی در میان شهرهای منطقه دست یافت.

• در زمینه بخش مسکن نیاز است که میان همه سازمان‌های دولتی و حکومتی، شرکت‌ها، بانک‌ها و سازندگان شهرک‌های مسکونی و سرمایه‌گذاران یک هم‌افزایی صورت گیرد و با مدیریت یکپارچه و واحد بتوان در زمینه ساخت و کنترل قیمت مسکن در کلانشهر تهران اقدام کرد و به نوعی یک سازمان به‌تنهایی نمی‌تواند در زمینه مسکن تصمیم‌گیری و اقدام کند، بلکه با مشارکت سایر بازیگران می‌توان در این زمینه در کلانشهر تهران به یک موفقیت دست یافت و از بحران‌های آینده در حوزه مسکن جلوگیری کرد.

• مسئولان برای مهار رشد جمعیت در کلانشهر تهران نیاز است که روند رشد تهران را متوقف کنند و زمینه‌های توسعه و امکانات را به سایر مناطق استان تهران منتقل کنند تا توزیع جمعیت در نقاط استان تهران صورت گیرد و از تمرکز

جمعیت در کلانشهر تهران جلوگیری شود. هرچند رشد قیمت مسکن در کلانشهر تهران این رویداد را فراهم آورده است، در طول روز به دلیل دستیابی به شغل و درآمد این کلانشهر به یک مرکز رقابت تبدیل شده است. شلوغی شهر تبعات امنیتی-زیستی بسیاری خواهد داشت؛ بنابراین نیاز است با ایجاد اشتغال و سرریز شدن سرمایه در سایر شهرستان‌های استان تهران و استان‌های همجوار مانع از مهاجرت‌های بیش از اندازه به این کلانشهر در یک دهه آینده شد.

- بازیگران برای یک هدف باید تلاش کنند و آن ایجاد شرایط زیست در کلانشهر تهران است. اگر شهر تهران صحنه رقابت بازیگران شود و هر کدام از بازیگران با قدرتی که در اختیار دارند، بخشی از فضای شهر را از آن خود کنند، آشفتگی در کلانشهر تهران ایجاد می‌شود و شهروندان نسبت به این امر ناخوشایند خواهند شد و در نتیجه، احساس تعلق شهروندان نسبت به شهر تهران پایین خواهد آمد که همین می‌تواند زمینه ناامنی در فضای شهر تهران را در آینده فراهم آورد؛ بنابراین همه بازیگران باید برای یک هدف واحد (زیست‌شهری سالم و پویا) درباره شهر تهران برنامه‌ریزی و از رقابت‌های تنش‌زا در فضای شهر خودداری کنند.

- پیشنهاد می‌شود برای مواجهه با بحران‌های زیست‌محیطی آینده، کلانشهر تهران به سمت انرژی‌های نو حرکت کند تا بتوان از ظرفیت‌های دانش و فناوری جدید در این زمینه استفاده کرد که در این زمینه برخی از شهرهای جهانی منطقه اقدام کرده‌اند. حرکت در این زمینه از طرفی، مانع تخریب محیط زیست کلانشهر تهران و از طرف دیگر، محیط زیست آن احیا می‌شود.

- با سرریز شدن توسعه و سرمایه به مرکز و پایین شهر تهران و توقف توسعه شمال تهران می‌توان یک توازنی میان منظر شهری تهران ایجاد کرد که این خود این زمینه‌ای می‌شود تا سرمایه‌گذاران جریان سرمایه خود را به سایر نقاط شهری (پایین و مرکز تهران) سوق دهند. در این میان، دولت موظف است با ایجاد مشوق‌هایی در این خصوص تلاش کند که این می‌تواند از شکل‌گیری تنش‌های آینده در این شهر جلوگیری کند.

منابع

قربانی سپهر، آرش، متقی، افشین، و سالوکوآدز، جوزف (۱۴۰۱). تبیین و شناخت مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی کلانشهر تهران با تأکید بر منابع جغرافیایی قدرت با ماهیت انسانی. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۲(۴)، ۳۰۷-

۳۳۳. <https://doi.org/10.22034/JGEOQ.2022.313460.3390>

متقی، افشین، انصاری، زهرا، قربانی سپهر، آرش، و دلالت، مراد (۱۴۰۰). نگرش ژئوپلیتیکی گردشگری شهری با استفاده از شاخص جاذبه گردشگری (مورد بررسی: تهران با سایر شهرها). *نشریه تحقیقات کاربردی علوم*

جغرافیایی، ۲۱(۶۱)، ۹۵-۱۱۷. <https://doi.org/10.52547/jgs.21.61.95>

نژاد بهرام، زهرا، و جلیلی، سید مصطفی (۱۳۹۹). تبیین مفهوم قدرت شهر و اثرات آن در فرآیند توسعه شهر تهران.

نشریه معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۳(۳۳)، ۲۶۹-۲۸۰.

<https://doi.org/10.22034/AAUD.2020.208096.2037>

References

- Acuto, M. (2020). COVID-19: lessons for an urban (izing) world. *One Earth Journal*, 2(4), 317-319. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.04.004>
- Auerbach, G. (2012). Urban politics and public policy – looking back and going forward: Project renewal, in one israeli city. *The International Journal Of Urban Policy And Planning*, 31(2), 197-207. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2012.05.002>
- Baker, J., Cira, D., & Lall, S. (2020). COVID-19 and the urban poor: Addressing those in slums. *World Bank Group*, 1-18. <https://pubdocs.worldbank.org>
- Breitung, W., & Günter, M. (2006). *Local and social change in a global city the case of Hong Kong* (Wu Fulong Hrsg, Eds). Globalization and the Chinese city, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203698716>
- Buehler, R. (2003). *Urban development in mega-cities in developing countries: Potentials of citizen participation in planning and managing urban development*. Universität Konstanz. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:352-opus-11490>
- Cajot, S., Peter, M., Bahu, J. M., Koch, A., & Maréchal, F. (2015). Energy planning in the urban context: Challenges and perspectives. *Energy Procedia*, 78(3), 3366-3371. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2015.11.752>
- CCPCJ. (2007). *Crime including gang-related activities and effective crime prevention and criminal justice responses to combat sexual exploitation of children prevention and criminal justice responses to fighting sex child exploitation*. Secretariat of the commission of crime. <https://digitallibrary.un.org/record/613758?ln=en>
- Clark, D. (1996). *Urban world*. Global city, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203439845>
- Copley, G. R. (2012). *Urban geopolitics in a time of chaos*. The international strategic studies association. <https://www.strategicstudies.org/dfapubs/UnCivilization%20Description.pdf>
- European union. (2011). *Cities of tomorrow: Challenges, visions, ways forward*. Publications office of the European union. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2011/cities-of-tomorrow-challenges-visions-ways-forward
- Fattibene, D., Mazzocchi, G., Antonelli, M., Marino, D., & Romagnoli, L. (2023). Modelling food policies in Italian urban agendas in the time of Covid-19: Experiences. *Challenges And Opportunities, Cities Journal*, 135(104199), 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104199>
- Ghorbani Sepegr, A., Mottaghi, A., & Salukvadze, J. (2022). Explaining and recognizing the geopolitical components of Tehran metropolis (Emphasizing the geographical sources of power with human nature). *Quarterly of Geography & Regional Planning*, 12(4), 307-333. <https://doi.org/10.22034/JGEOQ.2022.313460.3390> [In Persian].
- Grabkowska, M. (2018). Urban space as a commons in print media discourse in poland after 1989. *Cities Journal*, 72(1), 122-129. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.08.013>
- Graham, S. (2004). Global grids of glass: On global cities telecommunications and planetary urban networks. *Urban Studies*, 36(5), 929-949. <https://doi.org/10.1080/0042098993286>
- Ingram, A., & Dodds, K. (2009). *Spaces of security and insecurity geographies of the war on terror*. Ashgate publishing limited british library cataloguing in publication data.
- Keivani, R. (2010). A review of the main challenges to urban sustainability. *International Journal Of Urban Sustainable Development*, 1(1-2), 5-16. <https://doi.org/10.1080/19463131003704213>
- Lussier, R., & Achua, C. (2010). *Leadership: Theory application & skill development*. Publisher cengage learning. <https://faculty.cengage.com/titles/9781285866352>
- McGuirk, P. (2012). Geographies of urban politics: Pathways intersections. *Interventions. Geographical Research*, 50(3), 256-268. <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2011.00726.x>
- Mottaghi, A., Ghorbani Sepehr, A., Ansari, Z., & Delalat, M. (2021). Geopolitical attitude in urban tourism competition using tourism attraction index (Case study: Tehran city). *Journal Of Applied Research In Geographical Sciences*, 21(61), 95-117. <https://doi.org/10.52547/jgs.21.61.95> [In Persian].

- Nezhadbahram, Z., & Jalili, S. M. (2021). Explanation of urban power and its effects on the development process of Tehran city. *Quarterly Of Geography & Regional Planning*, 13(33), 269-280. <https://doi.org/10.22034/AAUD.2020.208096.2037> [In Persian].
- Organisation for economic co-operation and development (OECD). (2020). *Cities policy responses*. https://www.oecd.org/en/publications/2020/05/cities-policy-responses_f2028ff4.html
- Pacione, M. (2002). *The urban challenge: How to bridge the great divide*. Britain's cities routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203437346>
- Parker, S. (2011). *Cities politics and power*. Wiley. 10.4324/9780203018286
- Sarabi, E. R., & Shaghaghi, S. (2012). *An introduction to major challenges of urban transportation in metropolises of Iran*. na. Proceedings REAL CORP 2012 tagungsband <https://www.researchgate.net/publication/301261825>
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton university press. 10.2307/2152688
- Sassen, S. (2012). *Cities in a world economy*. University of california press. <http://bookboon.com/en/cities-in-the-global-economy-ebook>
- Sharifi, A., & Khavarian-Garmsir, A. R. (2020). The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning design, and management. *Science Of The Total Environment*, 749(20), 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142391>
- Tosics, I. (2011). *Governance challenges and models for the cities of tomorrow*. Metropolitan research institute. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=bfd88f803483db42b4e5c436cef328782dd7aa2a>
- Tuathail, G., Dalby, S., & Routledge, P. (2003). *The geopolitics reader*. Taylor & Francis e-Library. <https://doi.org/10.4324/9780203444931>